

В решении проблем, которые возникают сегодня в процессе общения между людьми в повседневной жизни, при установлении взаимоотношений между государствами, разными культурами и идеологиями возрастает роль морали и права как приоритетных регулятивных и коммуникативных систем современного украинского общества, перед которыми стоит важная задача - гармонизация процессов глобализации. Мораль и право сегодня благодаря интеракции субъектов призваны обеспечить человеческое взаимопонимание в отношении основных смысловых взаимосвязей повседневности.

Глобализационные процессы современности обуславливают кардинальные изменения внутригосударственного и международного права и морали, а также характера их взаимодействия. Интенсификация сотрудничества украинского социума с мировым сообществом порождает углубление взаимного влияния международного и национального права Украины. В свою очередь это обстоятельство детерминирует интернационализацию или гомогенизацию права, представляя собой одну из основных тенденций развития права в XXI веке.

Под интернационализацией понимают сближение принципов права и национальных законодательств, углубление взаимного влияния различных правовых систем. В новом украинском социуме собственная юридическая система должна быть совместима с международным правом и способна свободно с ним взаимодействовать. Это достигается признанием доминанты международного права над внутренним и вследствие этого активным изменением последнего. Поэтому «ключевой особенностью нового века становится поступательно расширяющееся признание приоритета международного над национальным». В соответствии со статьей 9 Конституции нашего государства, составной частью законодательства являются нормы международного права и договоры, согласие на ратификацию которых дано Верховной Радой Украины.

Стремление приблизить Украину к Евросоюзу потребует в свою очередь трансформацию общественного сознания, выработку общих моральных принципов и норм поведения в новом социуме, то есть расширенном правовом и моральном пространстве.

Очевидно, формирование интегрированной правовой и моральной систем мирового сообщества в новом тысячелетии будет происходить, базируясь на аксиологических началах, которые присутствуют в духовной сфере каждого народа (этноса) и на признании в качестве высшей социальной ценности человека, его жизни и здоровья, чести и достоинства.

УПОВНОВАЖЕНІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Лазаренко Л.А., к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін ННІПП НАВС

Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні, формування громадянського суспільства і побудова правової, демократичної, соціальної держави настійно вимагають політичних, соціальних, економічних, культурних модернізацій сучасного українського суспільства та вдосконалення механізму державної влади. І одне з найскладніших завдань цієї реформи полягає в зміні взаємовідносин влади і людини, налагодженні дійового зворотного зв'язку між громадянами та представниками владних структур. Очевидна відчуженість апарату державної влади від громадян, високий рівень корупції, низька виконавча дисципліна, правовий нігілізм, відсутність традицій поваги до прав людини зумовлюють необхідність розвитку нових, демократичних інституцій, діяльність яких ґрунтувалася б не на традиційному захисті державних інтересів, а була спрямована на належне забезпечення прав людини.

У багатьох країнах світу таким інститутом є омбудсман. Він зарекомендував себе як такий, що, по-перше, сприяє забезпеченню прав людини, по-друге, підвищує ефективність діяльності органів державної влади, їх посадових осіб.

Омбудсман являє собою один із ключових факторів створення гарантій демократичного розвитку суспільства та реалізації принципу визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Його запровадження – це важливий крок у напрямку інституціоналізації демократичних процесів у соціально-політичному житті будь-якої країни. Особлива потреба в цьому правовохисному інституті виникає тоді, коли органи державної влади не задовольняють потрібний рівень вирішення покладених на них завдань, що зумовлює необхідність у додаткових механізмах захисту прав людини. Діяльність омбудсмана дозволяє усунути існуючі суперечності між державою і громадянським суспільством, легітимізувати владу, гарантувати громадянам право на «належне управління» з боку державо-владних структур шляхом дотримання ними не тільки «букви закону», але й «духу юридичних норм», правил адміністративної етики. Саме ця обставина, а також доступність омбудсмана, відсутність зайвих формальностей у його роботі обумовлюють поширення у світі омбудсманівської ідеї.

Досвід більшості країн, де існує така посада, свідчить, що інститут омбудсмана здатний дієво впливати на стан забезпечення прав людини в державі. Але це може відбуватися лише за наявності належної організації його функціонування. Кроком у забезпеченні механізму захисту прав і свобод людини і громадянина є запровадження Конституцією України 1996 р. посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі Уповноваженого), а також прийняття в 1997 р. парламентом України Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». У зазначених документах визначено головне призначення інституту Уповноваженого – забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Запровадження спеціального інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є новацією у державно-правовій системі захисту прав і свобод людини у нашій країні. У Конституції України закріплюється право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого (ст. 55) і визнається, що через нього здійснюється парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст. 101). Статус, функції та компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини закріплені у конституційному Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», ухваленому Верховною Радою України 23 грудня 1997 р.

Характерною особливістю інституції омбудсмана стало те, що її утвердження в більшості країн світу відбувалося в уже існуючій системі органів державної влади, і тому необхідно було враховувати національні, правові, культурні та інші особливості. Тому, попри єдині принципи концептуальної побудови цього інституту, у світі важко знайти дві такі інституції, які були б цілком тотожні. Але можна виділити окремі загальні риси, які об'єднують всі ці інституції під однією родовою назвою – омбудсман, хоча в Україні це Уповноважений Верховної Ради з прав людини, в Іспанії, у ПАР – захисник народу, у Польщі – речник громадянських прав, у Франції – посередник Французької Республіки, в Литві – контролер сейму, в Греції – захисник громадян, у Молдові – парламентський адвокат, у Швеції, Фінляндії, Данії – омбудсман.

Згідно з визначенням міжнародної асоціації юристів народний захисник – «омбудсман» – це служба, яка передбачена конституцією або актом законодавчої влади, яка очолюється незалежною публічною посадовою особою високого рангу, є відповідальною перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих осіб на державні органи, службовців, роботодавців або діє за власним баченням та уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коректуючі дії, представляти доповіді.

Національна правова думка вважає, що «омбудсман» – це призначений вищими органами державної влади контрольно-наглядовий, правохисний, незалежний, політично нейтральний, одноособовий чи колегіальний орган державної влади (посадова особа), уповноважений конституцією чи законом за власною ініціативою або зверненням громадян контролювати діяльність органів і посадових осіб (насамперед виконавчої гілки влади) з точки зору дотримання

ними прав і свобод людини та громадянина, який, зазвичай, діє неформально на власний розсуд та рекомендує коригуючі дії, спрямовані на належне забезпечення цих прав і свобод.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини на постійній основі здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Слід підкреслити, що омбудсмен – це переважно політичний інститут, а не правоохоронний; його головне завдання полягає у тому, щоб захистити права і свободи людини тоді, коли інші державні органи виявляються неспроможними, оскільки причиною порушень є недосконалість самих законів.

Повноваження Уповноваженого Верховної Ради України розповсюджуються на відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина лише між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів і посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не спричиняє перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), запровадження воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях.

Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами;

3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

Основною функцією Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є контрольсько-наглядова, яка конкретизується у таких напрямках діяльності:

- здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі;

- здійснення контролю за відповідністю Конституції України, законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини і громадянина шляхом звернення до Конституційного Суду України з відповідними поданнями;

- перевірка стану додержання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, в тому числі тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- направлення звернень громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах, за належністю в органи, до компетенції

яких належить розгляд справи, та здійснення контролю за розглядом цих звернень;

- прийняття рішень про необхідність проведення перевірок діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності з правом вимагати від посадових і службових осіб цих органів сприяння, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків.

Крім того, Уповноважений виконує ряд інших функцій, зокрема правоохоронну, нормотворчу, правозастосовчу, інформаційну та ін.

Правовою основою діяльності Уповноваженого є:

- Конституція України (ст.ст. 55, 101);

- Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР;

- Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ;

Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 1999 р. № 2164 «Про забезпечення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його секретаріату».

ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Нестерович В.Ф., к.ю.н., доцент кафедри конституційного та міжнародного права ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка

Чільне місце у системі забезпечення дотримання захисту прав людини в Україні належить проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади. Громадська експертиза є здобутком сучасної демократії та полягає у здійсненні громадського контролю за діяльністю органів публічної влади за рахунок залучення громадськості до процесу аналізу, оцінки та прогнозування результатів діяльності органів публічної влади, знаходження взаємовигідних шляхів державного та суспільного розвитку при прийнятті нормативно-правових актів. Тому проведення громадської експертизи – це необхідна форма взаємодії громадськості та органів публічної влади під час прийняття нормативно-правових актів, що сприяє залученню різних соціальних та корпоративних груп до експертної оцінки не лише діяльності органів публічної влади, але й прийнятих ними рішень і наслідків їх впровадження.

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади у вітчизняній юридичній науці кореспондується з комплексним дослідженням, вивченням, перевіркою, аналізом, оцінкою (кількісна та/або якісна) діяльності або бездіяльності органу влади, його рішень та інших офіційних письмових документів, що здійснюється представниками легалізованих об'єднань громадян з метою надання обґрунтованого експертного висновку про їх відповідність чинному законодавству, очікуванням громадян та їх уявленням про справедливість й подальшого врахування експертних пропозицій і громадської думки для вдосконалення діяльності органу влади у відповідній сфері суспільного життя. При цьому ініціаторами громадської експертизи діяльності органів влади можуть бути як легалізовані об'єднання громадян, так і органи влади.

Проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади має доволі багатогранний характер та містить матеріально-правову, процедурно-правову та соціальну складові. У матеріально-правовому контексті проведення громадської експертизи означає широку відкритість громадської експертизи, її прозорість і доступність для широкого загалу громадян під час прийняття нормативно-правових актів. Процедурно-правовий аспект містить не лише вказівку на необхідність врахування громадського інтересу при проведенні громадської експертизи, але й визначає конкретні правові механізми його захисту у ході прийняття та реалізації нормативно-правових актів. Соціальний аспект додає процесу проведення громадської експертизи відчуття інтегральності, за якого як органи публічної влади, так громадськість мають